

УДК 343.14+343.135

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

DESCRIPTION OF TESTIMONY AS A SOURCE OF PROOFS IN THE CRIMINAL LEGAL PROCEEDING

Рогатинська Н.З.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права
юридичного факультету*

Тернопільського національного економічного університету

У статті розглянуто поняття та значення показання як джерела доказів у кримінальному судочинстві. Проаналізовано основні проблеми застосування показання як доказу у кримінальному процесі, зокрема використання показання з чужих слів. В ході дослідження визначено умови та критерії показання як джерела доказів у кримінальному процесі.

Ключові слова: показання, джерело доказів, доказування, кримінальне судочинство, показання з чужих слів.

В статье рассмотрено понятие и значение показания как источника доказательств в уголовном судопроизводстве. Проанализированы основные проблемы применения показания как доказательства в уголовном процессе, использования показания по чужим словам. В ходе исследования определены условия и критерии показания как источника доказательств в уголовном процессе.

Ключевые слова: показание, источник доказательств, доказывание, уголовное судопроизводство, показание по чужим словам.

A concept and value of testimony as sources of proofs is considered in the criminal legal proceeding. The basic problems of application of testimony are analyzed as proofs in a criminal process, in particular, use of testimony according to the stranger stories. During research certainly of condition and criteria of testimony as sources of proofs in a criminal process.

Key words: a testimony, source of proofs, finishing telling, criminal legal proceeding, testimony, is according to the stranger stories.

Постановка проблеми. У зв'язку із прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України необхідно провести комплексне дослідження застосування та використання показання як джерела доказів, а також проблемних питань реалізації в кримінальному провадженні.

Саме правильне вирішення цього питання має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, оскільки воно впливає на увесь хід кримі-

нально-процесуального доказування, що, у свою чергу, забезпечує виконання завдань кримінального провадження.

Особливе місце у реалізації завдань кримінального провадження посідають показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та експерта. Механізм реалізації кримінального судочинства, що характеризується відповідністю його результатів у кожному конкретному випадку при реальному забез-

печенні призначення кримінального процесу, встановленому ст. 2 КПК України, може бути реалізовано лише при всебічному, повному й об'єктивному дослідженні обставин кримінального провадження. Пізнання цих обставин здійснюється шляхом кримінально-процесуального доказування, яке можливе лише за наявності доказів, отриманих належним способом і з встановлених законом джерел.

Мета дослідження полягає у встановленні місця і ролі показання як джерела доказів із врахуванням сучасного стану науки та нового Кримінального процесуального кодексу України.

Стан дослідження. Теоретичною основою дослідження слугували праці, присвячені проблемам використання показання як джерела доказів у кримінальному провадженні, таких вчених, як В.Д. Арсеньєв, М.І. Бажанов, Р.С. Белкін, В.Я. Дорохов, Ю.М. Грошевой, Ц.М. Каз, І.М. Карнєєва, А.М. Ларін, П.А. Лупинська, Г.М. Мінковський, І.Л. Петрухін, А.Р. Ратинов, Р.Д. Рахунов, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткуллін, С.А. Шейфер, П.С. Елькінд та ін.

Виклад основного матеріалу. В кримінальному процесі всі необхідні обставини встановлюються за допомогою найбільш поширеного джерела – це показання. Для успішного вирішення завдань кримінального провадження слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор повинні розуміти, що таке показання, а також, з якою метою воно повинно бути отримане для дослідження чи оцінки слідчого судді та суду.

Згідно із чинним КПК процесуальними джерелами доказів визнаються:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів;

Даний перелік міститься у ч. 2 ст. 84 КПК і він є вичерпним. Під показаннями, речовими доказами, документами, висновками експертів слід розуміти процесуальні джерела, тобто матеріальну форму, в якій містяться і за допомогою якої передаються фактичні дані. Такі джерела гарантують отримання найбільш повних і достовірних фактичних даних, що є важливою умовою допустимості доказів. Слід звернути увагу на те, що законом наданий вичерпний перелік джерел доказів, у зв'язку з чим докази, отримані з інших джерел, які не є передбаченими законом, не можуть бути визнаними доказами. Тому допустимість доказів характеризується законністю джерел відомостей, а також способів отримання та фіксації відомостей, що містяться у такому джерелі. Тільки ті відомості, які є у вказаних джерелах, допустимо використовувати у кримінальному процесі як докази. Лише у єдності свого змісту (відомостей про факти) і належної процесуальної форми його отримання і збереження (джерела) доказ може слугувати легітимним засобом доказування [1, с. 8].

Роль та значення кожного процесуального джерела доказів, зокрема показання, відіграє своє значення на кожній стадії кримінального провадження. Але практики зазначають, що помилково визначати про-

цесуальним джерелом доказів свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експертів, слідчих, до того, як відомості, що містяться в процесуальних джерелах доказів, не будуть одержані суб'єктами доказування та зафіксовані через призму КПК України. Якщо доказів ще немає, отже, не існує і процесуальних джерел, які повинні знаходитись у кримінальному провадженні. Перелічені види джерел доказів доречно було б назвати носіями відомостей, що можуть мати доказове значення [2, с. 745].

Звернемо увагу на застосування терміна «показання» у чинному законодавстві. Так, ч. 1 ст. 95 КПК містить легальне визначення цього поняття як відомостей, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Частина 2 ст. 95 КПК передбачає, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. А ч. 3 ст. 95 КПК зобов'язує свідка, експерта давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку. Так, показання можна поділити на види залежно від процесуальної ролі учасника кримінального провадження.

Показання умовно можна розділити за кількома критеріями: 1) залежно від того, ким з учасників кримінального провадження вони надані (підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом тощо); 2) за послідовністю (первісні та наступні показання); 3) залежно від їх опосередкованості (надані безпосередньо у судовому засіданні, показання з чужих слів, показання, отримані згідно зі ст. 225 КПК України); 4) залежно від віку особи, котра їх надала (показання малолітньої, неповнолітньої та повнолітньої особи тощо) [3, с. 72].

Судом можуть визнаватися показання як докази за умови: а) їх належності; б) допустимості; в) відкриття їх протилежній стороні відповідно до ст. 290 КПК України; г) їх надання безпосередньо в суді або згідно зі ст. 225, 232 КПК України за наявності для того підстав; д) якщо не відбулася дискредитація репутації того, хто є джерелом цих показань згідно зі ст. 88, 352-354 КПК України.

Показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого повинні підлягати ретельній перевірці й оцінці в сукупності з усіма обставинами, встановленими в справі. Обвинувачення не може бути обґрунтовано суперечливими показаннями потерпілого, не підтвердженими іншими доказами, а також показаннями, що за обставин справи могли бути наслідком помилкового сприйняття потерпілим подій і фактів, зокрема, якщо він перебував у стані сп'яніння, за підозрами потерпілого, що виникли у нього через неприємні стосунки з обвинуваченим. Такі докази будуть визнаватися недопустимими.

Однією з найважливіших новел нового проекту КПК є положення про те, що рішення суду можуть ґрунтуватися лише на показаннях, які він безпо-

середньо сприймав під час судового засідання, або на показаннях, отриманих під час спеціальних судових процедур під час досудового розслідування. Суд не повинен обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них.

Тобто вперше в історії кримінального процесу України зазначене положення позбавляє сенсу будь-який незаконний вплив слідчих органів або оперативних працівників на стадії дізнання і досудового розслідування, в т. ч. шляхом застосування психологічного і фізичного впливу, тортур, враховуючи те, що показання, дані обвинуваченим на досудовому слідстві, не будуть мати вирішального значення при винесенні судом рішення по справі. І це, на нашу думку, є позитивним моментом.

Більш детального дослідження потребує норма статті 97 КПК України «Показання з чужих слів».

Відносно даного положення не існує однозначного підходу серед спеціалістів у галузі права до нового інституту показання з чужих слів, адже вважають використання чуток, якими можуть бути показання з чужих слів, є неприпустимим при розслідуванні злочинів, оскільки обвинувачення повинне ґрунтуватися на доказах, достовірність яких можливо перевірити.

Відповідно до статті 97 КПК показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

У цій запропонованій нормі не передбачено обов'язку слідчого, прокурора та суду допитати особу, на словах якої базуються такі показання свідка, що може призвести:

- по-перше, до обмовлення завідомо невинних осіб;

- по-друге, до невірної вирішення питання про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину;

- по-третє, до прямого порушення загальних засад кримінального провадження.

Головним у статті 97 нового КПК є те, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитування особи, яка надала первинні пояснення, але лише у виняткових випадках. Тобто суд може визнати показання з чужих слів допустимим доказом навіть тоді, коли у нього є можливість допитати особу, що надала первинні пояснення з приводу того чи іншого факту або обставин, які мають значення для кримінального провадження. На наш погляд, дана норма порушує одну із основних засад кримінального судочинства – безпосередність дослідження показань, речей і документів, коли суд зобов'язаний безпосередньо дослідити відомості, що містяться в поясненнях особи, на які посилається допитаний на досудовому слідстві чи в судовому засіданні свідок чи потерпілий.

Висновок. Можна стверджувати, що показання як джерело доказів мають важливе значення для вирішення завдань кримінального судочинства, тому що саме на їх основі здійснюється достовірне встановлення обставин, які є предметом дослідження у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поняття доказів у кримінальному процесі / А.О. Ляш, В.М. Ліщенко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6) : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://j.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12laoukr.pdf>.
2. Острійчук О.П. Поняття та система процесуальних джерел доказів у контексті реформування процесу доказування в кримінальному процесі / О.П. Острійчук // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 745–750 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13oorvkr.pdf>.
3. Актуальні питання кримінального процесу України : навч. посіб./ Є.М. Блажівський, Ш.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко, Г.П. Власова та ін. ; за заг. ред. Є.М. Блажівського. – К. : Національна академія прокуратури України ; Центр учбової літератури, 2013. – 304 с.